

References

1. Bonev L. Rukovodstvo po kineziterapii / L. Bonev, P. Slynchev, S. Bankov. – 1978 g. – 354 s.
2. Il'ina S. Ju. Principy organizacii raboty po rechevomu razvitiyu umstvenno otstalykh shkol'nikov [Tekst]. / S. Ju. Il'ina // Defektologija. Nauchno-metodicheskij zhurnal – №6. – 2007. – S. 4 – 12.
3. Ih stanovitsja vse bol'she... // Medicinskaja gazeta : professional'noe vrachebnoe izdanie. – №6 ot 22 janvarja 2012 goda. – S. 4.
4. Korobejnikov I. A. Psihologicheskaja differenciacija narushenij razvitija u starshih doshkol'nikov [Tekst] : Metodicheskie rekomendacii. / I. A. Korobejnikov. – M., 1982. – 33 s.
5. Prokurnjak O. Formuvannja komunikativnih navichok jak skladova social'noi adaptacii ditej z obmezhenimi rozumovimi mozhlivostjami [Tekst]. / O. Prokurnjak // Defektologija. Naukovo-metodichnij zhurnal – №1. – 2004. – S. 25 – 27.
6. Revoljucija-iskusstvo-deti: Iz istorii jestet. vospitanija v sov. shk.: materialy i dokumenty [Tekst] : kn. dlja uchitelja: V 2 ch. / Sost. N. P. Starosel'ceva. – M. : Prosveshhenie, 1987 – S. 358–361.
7. Sistema roboti z psihofizichnogo rozvitku ditini: Posibnik / Avt.-uporjad. V. V. Efremova. – Ternopil', 2009. – 160 s.
8. Chuprikov A. P. Prostir art-terapii: mozhlivosti i perspektivi / A. P. Chuprikov – Zbirnik naukovih statej – K. : KIT, 2005 – 114 s.

Кравченко А. И. Оптимизация психофизического состояния детей с легкой умственной отсталостью средствами арттерапии

В статье обоснована необходимость повышения качества учебно-воспитательного процесса умственно отсталых детей и поиск новых, более эффективных методов их обучения и воспитания. Представлены основные сведения об использовании средств арттерапии в работе с детьми, имеющими недостатки психофизического развития и умственную отсталость в частности. Освещены целесообразность использования средств арттерапии в учебно-воспитательном процессе детей с умственной отсталостью легкой степени, с целью улучшения их психофизического состояния. Раскрыто значение коррекционно-развивающих занятий в учебно-воспитательном процессе специальной школы, основанные на организации активной деятельности ребенка с нарушениями интеллекта, в ходе реализации которой создаются условия для позитивных сдвигов в развитии его личности. Описаны возможности применения кинезиотерапии и театральной деятельности с целью социализации данной категории детей. Определено влияние коллективной деятельности на дальнейшую адаптацию ребенка в обществе.

Ключевые слова: Умственно отсталые дети, средства арттерапии, психофизическое развитие, кинезиотерапия, драматерапия.

Kravchenko A. I. Optimization of psycho-physical state of mentally retarded children using art therapy facilities

The article substantiates the necessity to improve the quality of the educational process in mentally retarded children and the search of the new and more effective methods of training and education. The basic information according the use of art therapy while working with children with deficiencies of mental and physical development and mental retardation in particular are presented in the article. The feasibility of use of art therapy in the educational process of children with the middle level of mental retardation with the aim to improve their mental and physical condition is highlighted. The article reveals the role of remedial and developmental classes in the educational process of special schools, which are based on the organization of activity of the child with intellectual disabilities, during which the conditions for positive changes in the child's development. The possibilities of usage of kinesiotherapy and dramatherapy for the purpose of socialization of these children are described. The influence of collective action on the further children adaptation in the society is determined.

Key words: Mentally retarded children, art therapy facilities, psycho-physical development, kinesiotherapy, dramatherapy.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 20.09. 2015 р.

Рецензент: д.пед.н., проф. Сбруєва. А.А.

УДК: 376-056.36-377.2

Лебідь С.В., Черепенько І.М.

ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ ЯК КОМПЕНСАТОРНИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті розглядається проблема компенсаторних можливостей у процесі соціалізації дитини з інтелектуальними порушеннями за допомогою професійно-трудового навчання. Здійснено аналіз особливостей соціалізації осіб з інтелектуальними порушеннями й потенціалу професійно-трудового навчання як ефективного засобу в контексті соціально-психолого-педагогічного супроводу та корекції індивідуально-психологічних рис даної категорії осіб. Обґрунтовано перспективність та необхідність подальшого наукового дослідження впливу професійно-трудового навчання на зміни індивідуально-психологічних характеристик осіб з інтелектуальними можливостями та формування на тлі цього феномену сукупності стійких характеристик осіб з інтелектуальними порушеннями, які забезпечують компенсаторні можливості дитини при соціалізації.

Ключові слова: соціалізація, особи з інтелектуальними порушеннями, професійно-трудове навчання, компенсація, соціально-психолого-педагогічний супровід, дитина-інвалід.

При організації комплексного соціально-психолого-педагогічного супроводу в умовах спеціального закладу учні з інтелектуальними порушеннями вимагають особливої уваги, педагогічної підтримки, щирої зацікавленості педагогів у тому, щоб вони мали змогу оптимально інтегруватися до спільноти. Тільки в такому випадку учень спеціального закладу отримає досвід самопрезентації у суспільстві та змогу власної позитивної соціалізації. Одним із засобів соціалізації є професійно-трудове навчання, яке розвиває компенсаторні можливості осіб з інтелектуальною недостатністю. Стратегія професійно-трудового навчання надає можливості сформувати у дитини компенсаторний механізм, який дозволяє успішно долати труднощі соціалізації – «перетворення мінусів дефекту в плюси компенсації» [6, с.53]. Однак, слід зазначити, що у рамках середньої освіти для осіб з інтелектуальними можливостями цей феномен – феномен компенсаторних можливостей осіб з інтелектуальними порушеннями – часто реалізується тільки в рамках комплексу вузької спеціалізації для цієї категорії. Як доводить практика, за допомогою такої стратегії досягти бажаного неможливо. З метою досягнення повноцінної соціалізації якнайбільшої кількості осіб з інтелектуальними порушеннями в умовах спецзакладу слід надавати перевагу іншій формі професійно-трудового навчання – розширенню списку можливих спеціалізацій у професійно-трудовому навчанні, що надає можливість використовувати схильності та фізичний потенціал дітей з даними вадами розвитку при обранні професійного напрямку. На думку фахівців, це допоможе посилити компенсаторні можливості дитини з інтелектуальними порушеннями у процесі соціалізації за допомогою професійно-трудового навчання [1, 3, 4, 5, 9].

Дослідження в області корекційної педагогіки, присвячені можливостям професійно-трудового навчання в контексті соціалізації осіб з інтелектуальними порушеннями, є в даний час одними з найактуальніших у зв'язку з тим, що проблематика несприйняття суспільством осіб з інтелектуальними порушеннями перешкоджає їх ефективному соціальному функціонуванню. На наш погляд, саме професійно-трудове навчання і є тією ланкою, яка ліквідує перешкоду в інтеграції осіб з інтелектуальними порушеннями до суспільства [1, 4, 9, 14].

Оскільки проблема інтелектуальних вад розвитку дитини та впливу різних факторів при навчанні та соціально-психолого-педагогічному супроводі є актуальною як у медичному, так і в соціально-психологічному аспектах, і важливість цієї тематики є безперечно значущою не тільки для фахівців, можна пояснити збільшення наукових досліджень з даної тематики у дефектології, корекційній педагогіці та суміжних з ними науках. Це пов'язане із проблемами, які стали перед суспільством в останні десятиріччя у контексті різкого збільшення осіб з вадами розвитку та подальшої їхньої долі: надання допомоги нуклеарним сім'ям з такими категоріями дітей, освіти у спеціалізованих закладах, професійної орієнтації та спеціального трудового навчання, працевлаштування, спеціального супроводу щодо подальшого розвитку та соціалізації, оскільки дитина, яка мала порушення онтогенезу, при здобутті професійної освіти потребує перманентного впливу фахівців із різних галузей педагогіки. І якщо у ранньому дитинстві цими фахівцями повинні бути спеціалісти з корекції когнітивної сфери, то у більш дорослому віці до них приєднуються фахівці, які забезпечать професійне становлення, повноцінну соціальну інтеграцію вже практично дорослій особистості. Взагалі-то, проблема вроджених та інтелектуальних вад розвитку людини та частота таких вад у суспільстві є важливою характеристикою стану різних аспектів здоров'я населення, а професійна орієнтація та певні трудові гарантії для таких категорій характеризують рівень розвитку та гуманізації суспільства.

В останні десятиріччя, коли кількість дітей з інтелектуальними порушеннями значно зросла, наукові дослідження торкнулися не лише характеристик подібних осіб, а й тих факторів, які сприятимуть їхній ефективній соціалізації. При цьому провідними серед них є проблематика вивчення формування особистості у дітей-інвалідів, яка залежить від створення умов для самореалізації в усіх сферах діяльності (В.М. Синьов, О.О. Ляшенко, В.М. Оржеховська, Г.Г. Запорожан, В.М. Обухов, М.М. Айшервуд, Л.П. Храпиліна, Р.Д. Тригер), методологічних основ спеціальної освіти дітей з обмеженими можливостями (В.В. Ткачова, Є.М. Старобіна, К.А. Каменков, В.Я. Щebetаха), методик викладання у

допоміжній школі ручної праці (Є.О. Білевич, В.І. Бондар, Г.М. Плешканівська), соціальних факторів у процесі виховання дітей з інтелектуальними порушеннями (В.В. Ткачова, К.Г. Іванова), процесу компенсації як реакції особистості на дефект (П.Я. Трошин), допомоги молоді в професійному визначенні відповідно до її психофізичних, особистісних якостей та особливостей вищої нервової діяльності (К.М. Гуревич, Є.О. Клімов, Б.О. Федоришин), розробки комплексу методів у сфері професійно-трудового навчання осіб з інтелектуальними порушеннями (О.К. Басенко, А.Б. Боровський) [1– 19].

Як бачимо, зазначена проблема мала своєрідне перенесення із загальної педагогіки до корекційної педагогіки у зв'язку із тим, що збільшення кількості осіб з інтелектуальними порушеннями у суспільстві поставило перед фахівцями завдання розширення можливостей трудового навчання та збільшення професійних напрямків задля самореалізації осіб із вищезазначеною проблематикою. Тому не дивно, що вивчення можливостей професійно-трудового навчання дефектологами має багату історію (А.Б. Боровський, О.К. Басенко, К.М. Гуревич, Є.О. Клімов, Б.О. Федоришин) та все більше набирає обертів при вирішенні проблеми соціалізації осіб з вадами розвитку, і з інтелектуальними порушеннями зокрема, оскільки такі особи можуть ефективно використовувати свій трудовий потенціал та набуті при професійній освіті навички у сфері використання фізичного ресурсу, який є більш збереженим у цієї категорії. Вивченням засад при формуванні груп професійно-трудового навчання займалися Є.О. Ковальова, Г.М. Мерсіянова, С.Л. Мирський, К.М. Турчинська, визначенням основних напрямків теорії професійної освіти – І.А.Зязюн, визначенням схильностей до професій за допомогою надійних методик – К.М. Гуревич, Є.О. Клімов, розробкою професіограм для найпростіших спеціальностей, які можуть опанувати учні з інтелектуальними вадами – Г. М. Дульнев, С.Л. Мирський., змістом трудового навчання учнів з інтелектуальними вадами – А.Б. Боровський [1, 4, 9, 14].

Дослідженню впливу професійного та трудового навчання на формування соціалізацію осіб з інтелектуальними порушеннями присвячені праці О.В. Вовиченко, С.І. Геращенко, Н.І. Королько та інших [5, 7, 8]. Своєрідним продуктом професійно-трудового навчання є соціалізація осіб з інтелектуальними порушеннями [11, 13, 14]. Формування трудових та професійних навичок надають особам з інтелектуальними порушеннями нових неформальних та соціально схвалених шляхів самореалізації і виступають певним індикатором соціалізації через корекцію компенсаторних можливостей учнів. Такий підхід дозволяє перенести педагогічний наголос з вивчення особливостей професійно-трудового навчання осіб з інтелектуальними порушеннями на рівень аналізу компенсаторних можливостей окремих учнів при соціалізації. При цьому фахівцям необхідно фокус своєї уваги зосереджувати не тільки на методологічній чи науковій сфері, а й сфері соціально значущій, оскільки розширення меж взаємодії соціуму та дитини з інтелектуальними порушеннями та вадами взагалі – головне завдання сучасної корекційної педагогіки [19].

Своєрідність у розвитку особи з інтелектуальними порушеннями має зруйновану дефектом рівновагу в пристосувальних функціях [12, 13]. Вся структура пристосування перебудовується на нових засадах, якщо вся система стикається із компенсуючим впливом професійного становлення через розуміння самозначущості та самоцінності [11]. Компенсація, як реакція особистості на дефект, дає початок новим, обхідним процесам розвитку, певним чином заміщує, надбудовує, вирівнює психологічні функції. Створюється новий, особливий тип розвитку, який у дитини з інтелектуальними порушеннями обумовлений соціально: існує дві лінії розвитку цього феномену, які включають у себе соціальну реалізацію дефекту (почуття малоцінності) та соціальну спрямованість компенсації на пристосування до тих умов середовища, що створені. За допомогою професійно-трудового навчання всі функції буття особи з інтелектуальною недостатністю перебудовуються під новим кутом завдяки новим вмінням та навичкам, кооперації в групі при навчанні, новим формам взаємодії з дорослими професіоналами.

Концепція дослідження полягає у тому, що, на нашу думку, у юнаків відбувається професійний вибір і соціалізація особистості через оволодіння професією та професійне становлення може бути найбільш ефективним при наявності мотиваційного компоненту. У даному випадку форми поведінки та психологічні показники корегуються за допомогою професійно-трудового навчання з урахуванням

особливостей нозологій учнів через підвищення компенсаторних можливостей.

Мета дослідження – довести теоретично та практично, що наслідковими результатами впливу на особу з інтелектуальними порушеннями професійно-трудового навчання є ефект підвищення компенсаторних можливостей вищезазначеної категорії. Засоби активізації цього потенціалу – реалізація соціальної спрямованості компенсації на пристосування до тих умов середовища, що створені. Тобто, у цьому дослідженні була поставлена задача використання професійно-трудового навчання як засобу, який у подальшому забезпечить соціальну інтеграцію через компенсацію залишкових вторинних дефектів дизонтогенезу осіб з інтелектуальними порушеннями. При цьому, компенсаторні механізми повинні розглядатися нами як відшкодування та подолання тих відхилень у психічному розвитку, які провокуються патологією розвитку осіб з інтелектуальними порушеннями, як процес перебудови психіки та адаптації до нових умов життя [3, 11].

Відповідно до поставленої мети у дослідженні розв'язуються наступні завдання:

1. Здійснення теоретичного аналізу фахової літератури стосовно проблеми компенсаторних можливостей осіб з інтелектуальними порушеннями при реалізації професійно-трудового навчання.

2. Проведення експериментального дослідження ефективності компенсаторних можливостей осіб з інтелектуальними порушеннями при впливі професійно-трудового навчання (на прикладі КЗО «НРЦ «Горлиця» ДОР»).

3. Експериментальне доведення припущення щодо того, що мотивація впливає на рівень компенсаторних можливостей учнів з інтелектуальними порушеннями.

4. Доведення припущення, що існує взаємопов'язаність характеристик, які презентують компенсаторний механізм у осіб з інтелектуальними порушеннями.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що компенсаторні можливості осіб з інтелектуальними порушеннями при впливі професійно-трудового навчання якісно змінюються, що є основою повноцінної соціалізації.

Теоретико-методологічною основою роботи є системність та комплексний науковий підхід до вивчення людини (Л.С. Виготський, В.М. Сильов) [6, 17, 18].

Дослідження було реалізовано у декілька етапів. На першому етапі був здійснений огляд літературних джерел з дефектології, психології та медицини, який дозволив скласти загальні уявлення стосовно комунікативних здібностей дітей-олігофренів. На цьому етапі також були обрані психодіагностичні методи, які згодом дозволили отримати низку емпіричних даних.

Наступним етапом стало безпосереднє проведення експериментального дослідження у вибірці дітей з легкою розумовою відсталістю та його обробка і інтерпретація.

На підставі проведеного теоретичного аналізу фахової літератури та для розв'язання проблеми дослідження було застосовано комплекс методів, вибір яких зумовлений метою та завданням дослідження: педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, анкетування. Засобами обробки та аналізу даних був непараметричний статистичний критерій Фішера, за допомогою якого доводилися статистичні гіпотези. Проводився розрахунок коефіцієнтів кореляції між отриманими параметрами.

Дослідження проводилося у КЗО «НРЦ «Горлиця» ДОР» м. Дніпропетровська впродовж 2009-2015 років; кількість досліджуваних учнів старших класів – 71 особа (з них 18 дівчат, 53 хлопця у віці 15-18 років).

Комплекс методик був обраний на підставі тих характеристик, які рекомендовані фахівцями у сфері корекційної педагогіки для профорієнтації осіб з інтелектуальними порушеннями та апробовані шкільною практикою, й інтегрують у собі можливості опису феномену компенсації нозологічного дефекту групи досліджуваних за допомогою стимулу – професійно-трудового навчання: методика «Теплінг-тест», призначена для визначення властивостей нервової системи та працездатності (Є.П. Ільїн, 2009 р.), методика «Коректурна проба» (Б.О. Федоришин, 1980 р.), методика вивчення самооцінки Т.В. Дембо – С.Я. Рубінштейн (1979 р.), адаптаційні таблиці (розроблені фахівцями-дефектологами КЗО «НРЦ «Горлиця» ДОР»), анкета уподобань професійної спрямованості, побудована за ранжуванням (розроблено фахівцями-дефектологами КЗО «НРЦ «Горлиця» ДОР») [13–

15, 16].

Дослідження було спрямовано на пошук значущих розбіжностей у двох групах – основній та контрольній, і трьох ситуаціях порівняння та пошуку значущих відмінностей у показниках при:

1. Формуючому експерименті: основна група – діти-олігофрени з діагнозом «легка розумова відсталість» (41 особа) до та після проведення експерименту.

2. Констатуючому експерименті: контрольна група – діти-олігофрени з діагнозом «легка розумова відсталість» (30 осіб).

3. Порівнянні результатів дослідження: основна група – діти-олігофрени (41 особа) та контрольна група – діти-олігофрени (30 осіб) після проведення експерименту.

Дослідження було спрямовано на пошук значущих розбіжностей у групі дітей-олігофренів до та після проведення занять за спеціальною програмою професійно-трудового навчання та пошук значущих відмінностей у показниках, причому основна та контрольна група поділялися за принципом мотивації у навчанні: основна група, діти-олігофрени, які обрали свою спеціальність за бажанням, у зв'язку із обмеженими фізичними можливостями та медичними показниками («квітникарство», «гончарство», «швачка»), і контрольна група – діти-олігофрени, яким було призначено спеціальність «муляр-штукатур» (у зв'язку з наявною у них невизначеністю професійних інтересів). Групи формувалися за допомогою інтерпретації «Анкети уподобань професійної спрямованості», яку перед початком розподілу на групи заповнювали учні.

У змістовному плані програма дослідження включала декілька етапів:

1 етап – дослідження індивідуально-психологічних характеристик дітей-олігофренів основної групи до проведення експерименту.

2 етап – безпосередньо психолого-педагогічний експеримент, під час якого відносно учнів реалізовувалася певна програма професійно-трудового навчання.

3 етап – дослідження індивідуально-психологічних характеристик дітей-олігофренів основної групи після проведення експерименту, коли до учнів також застосовувалася певна програма професійно-трудового навчання.

4 етап – порівняння основної та контрольної групи після експерименту.

У відповідності до кожного феномену, що вивчається, були сформульовані власні неспрямовані статистичні гіпотези: H_0 – свідчить про відсутність значущих розбіжностей у розподіленнях балів двох груп (коли фемпір. менше, ніж $t_{0,05}$), H_1 – про наявність значущих розбіжностей (фемпір. більше, ніж $t_{0,01}$).

Перед проведенням експерименту було порівняно основну та контрольну групу за допомогою непараметричного статистичного критерію Фішера за показниками, що вивчаються. В результаті статистично значущих розбіжностей не виявлено – групи є однорідними за нозологією та психологічними показниками.

На наступному етапі було порівняно показники, що вивчаються в експерименті до та після проведення професійно-трудового навчання за допомогою непараметричного статистичного критерію Фішера в основній та контрольній групі учнів з інтелектуальними порушеннями:

1. В основній групі розбіжності досягають рівня статистичної значущості за досліджуваними параметрам: при ($p \leq 0,01$) самооцінка, працездатність, при ($p \leq 0,05$) – стійкість уваги, адаптація.

2. В контрольній групі розбіжності досягають рівня статистичної значущості за досліджуваними параметрам: при ($p \leq 0,05$) – працездатність, адаптація.

На третьому етапі експерименту було порівняно показники, що вивчаються у експерименті після проведення професійно-трудового навчання за допомогою непараметричного статистичного критерію Фішера в основній та контрольній групі учнів з інтелектуальними порушеннями: розбіжності досягають рівня статистичної значущості за досліджуваними параметрам при ($p \leq 0,05$) – адаптація.

Поставлена нами гіпотеза відносно розбіжностей показників, які презентують компенсаторні можливості учнів з інтелектуальними порушеннями до та після проведення занять по програмі професійно-трудового навчання, підтвердилась. Проте, не всі показники після проведення занять

якісно змінилися: на наш погляд, це пояснюється складністю нозологій дітей.

Водночас, для отриманих показників було проведено кореляційний аналіз для виявлення взаємозв'язків між індивідуально-психологічними характеристиками. Для обчислювання залежностей між змінними застосовувався коефіцієнт рангово-бісеріальної кореляції. Тому для виявлення кореляційних зв'язків було підраховано матриці інтеркореляції для всіх параметрів, та на їх основі виділено найбільш достовірно значущий коефіцієнт кореляції між змінними: $r=0,55$ між показниками самооцінки та адаптації ($p \leq 0,05$). Підтвердилося наше припущення щодо впливу професійно-трудоного навчання у учнів з інтелектуальними порушеннями щодо компенсаторних можливостей, які презентуються показниками самооцінки та адаптації.

Таким чином, можна зробити висновок, що при проведенні експерименту (вплив професійно-трудоного навчання) в основній групі підвищилися показники працездатності, самооцінки ($p \leq 0,01$), стійкості уваги та адаптації ($p \leq 0,05$). У контрольній групі підвищилися показники працездатності ($p \leq 0,05$), що, на наш погляд, пов'язано із первинною незацікавленістю в навчанні. Після проведення професійно-трудоного навчання в основній та контрольній групі учнів з інтелектуальними порушеннями було виявлено статистичні розбіжності параметру «адаптація» ($p \leq 0,05$); тобто, мотивація впливає на рівень адаптації учнів з інтелектуальними порушеннями.

Також в експерименті статистично доведено, що існує взаємопов'язаність характеристик, які вивчаються. Було виявлено, що показники самооцінки та адаптації пов'язані значущим позитивним коефіцієнтом кореляції $r=0,55$ ($p \leq 0,05$). Тобто, підтвердилося наше припущення щодо пов'язаності індивідуально-психологічних характеристик, які презентують компенсаторний механізм у осіб з інтелектуальними порушеннями. Тобто, за результатами формуючого експерименту виявилися статистично значущі зміни у показниках розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями. Отримані результати надають підставу стверджувати, що при проведенні експерименту окреслилася позитивна тенденція значущості мотиваційного критерію при виборі професійної спрямованості.

Перспективи ми вбачаємо у підвищенні мотивації учнів з інтелектуальними порушеннями при виборі ними професійно-трудоного навчання, а також у подальшому дослідженні, яке пов'язане із вивченням і розробкою методів соціально-психолого-педагогічного супроводу осіб зазначеної категорії: дослідження ефективності впливу різних програм професійно-трудоного навчання на психологічні якості, які є значущими для самопрезентації та соціалізації вищезазначених осіб.

Використана література:

1. **Басенко О.К.** Проблеми трудової реабілітації та соціального функціонування молодих людей з інтелектуальною недостатністю // Соціальна політика і соціальна робота. – 2001. – № 3. – С.56 –73.
2. **Болтівець С.І.** Чи потрібні нам школи соціальної реабілітації (неповноцінні фізично і психічно хворі діти) // Директор школи. – 2001. – № 10. – С.7.
3. **Болтівець С.І.** Педагогічна психогігієна: теорія та методика / С.І. Болтівець; Київс. межрегіон. інститут удосконалення вчителів ім. Б. Гринченка. – К.: Ред. «Бюлетня вищої атестаційної комісії України», 2000. – 302 с.
4. **Боровский А.Б.** Система методів профориєнтації / А.Б. Боровский, Т.М. Потапенко, Г.В. Щекин. К.: МЗУУП, 1993. – 164 с.
5. **Вдовиченко О.В.** Визначення нових підходів до проблеми соціалізації осіб з інтелектуальними вадами // Наукові записки: Зб. наукових статей НПУ ім. М.П. Драгоманова. Ювілейний випуск / Укл. П.В. Дмитренко, О.Л. Макаренко – К., 2000. – 23 с.
6. **Выготский Л.С.** Педагогическая психология / Под редакцией В.В.Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
7. **Герашенко С.І.** Система роботи з формування комунікативних умінь у розумово відсталих старшокласників/ Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету: Серія соціально-педагогічна. Випуск VI. – 2010 р. – С.14-18.
8. **Королько Н.І.** Методика дослідження орієнтувальної діяльності учнів із затримкою психологічного розвитку // Дефектологія № 2. –1999 р.
9. **Коць М.О.** Методичні засади організації профориєнтаційної роботи у навчально-реабілітаційному центрі // Психолого-педагогічне та медичне забезпечення соціалізації дітей вразливих категорій. – Луцьк: Просвіта, 2008. – С.263 –265.
10. **Кравець Н.П.** Проблеми вербальної комунікації дітей з порушенням інтелекту у процесі їх соціальної інтеграції //Інтеграція аномальної дитини в сучасній системі соціальних відносин: М-ли науково-практичної конференції /2 –3 листопада 1994 р./ – Київ, 1994. – С. 44 – 46.
11. **Липа В.А.** Основы коррекционной педагогики: Учебное пособие / В.А. Липа. – Донецк: Лебідь, 2002. – 327 с.
12. **Максименко С.Д.** Развитие психики в онтогенезі: [В 2 т.]. – К.: Форум, 2002. – 319 с.

13. Максимова Н.Ю. Основи дитячої патопсихології / Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна, В.М. Піскун. – К.: Перун, 1996. – 461 с.
14. Матвеева М. П., Миронова С. П. Корекційна робота в системі освіти дітей з вадами розумового розвитку. Навчально-методичний посібник / М.П. Матвеева, С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: К-ПДУ, 2005. – 164 с
15. Профконсультаційна робота зі старшокласниками / Під ред. Б.О. Федоришина. – К.: Рад. Школа, 1980. – 160 с.
16. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника / С.Я. Рубинштейн. – М.: Просвещение, 1979. – 191 с.
17. Синьов В.М. Українська корекційна педагогіка та психологія на шляху інтеграції у світовий науковий простір // Педагогіка духовності: поступ у третє тисячоліття: Матеріали міжнародної наукової конференції. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова 2005 - 199 с. - С. 175-179.
18. Синьов В. М. Основи дефектології: Навчальний посібник / В.М. Синьов, Г.М. Коберник. – К.: Вища школа, 1994. – 143 с
19. Соціальні та психологічні потреби дітей, які виховуються в інтернатних закладах: знання, ставлення, поведінка, практика діяльності. Результати дослідження серед фахівців соціальної сфери та дітей-вихованців інтернатних закладів. – К.: Компанія Лік, 2006. – 341 с.

References

1. Basenko O.K. Problem trudovoyi reabilitatsiyi ta sotsial'noho funktsionuvannya molodikh lyudei z intelektual'noyu nedostatnistyu // Sotsial'na politika i sotsial'na robota. – 2001. – № 3. – S.56–73.
2. Boltivets' S.I. CHi potribni nam shkol'ni sotsial'noi reabilitatsiyi (nepovnotsinni fizichno i psikhichno khvori diti) // Direktor shkol'. – 2001. – № 10. – S.7.
3. Boltivets' S.I. Pedagogichna psikhohihiyena: teoriya ta metoda / S.I. Boltivets'; Kiyivs. mezhrehion. institut udoskonal. vchiteliv im. B. Hrinchenka. – K.: Red. «Byuletnya vishchoyi atestatsiynoyi komisiyi Ukrayini», 2000. – 302 s.
4. Borovskiy A.B. Sistema metodov proforientatsiyi / A.B. Borovskiy, T.M. Potapenko, H.V. SHCHekin. K.: MZUUP, 1993. – 164 s.
5. Vdovichenko O.V. Vznachennya novikh pidkhodiv do problemi sotsializatsiyi osib z intelektual'nimi vadami // Naukovi zapiski: Zb. naukovikh statei NPU im. M.P. Drahomanova. YUvileinii vipusk / Ukl. P.V. Dmirenko, O.L. Makarenko – K., 2000. – 23 s.
6. Vihotskiy L.S. Pedagogicheskaya psikhologiya / Pod redaktsiei V.V. Davidova. – M.: Pedagogika, 1991. – 480 s.
7. Herashchenko S.I. Sistema robot z formuvannya komunikativnikh umin' u rozumovo vidstalikh starshoklasnikiv/ Zbimik naukovikh prats' Kam'yanets'-Podil'skoho derzhavnogo universitetu: Seriya sotsial'no-pedagogichna. Vipusk VI. – 2010 r. – S.14-18.
8. Korol'ko N.I. Metoda doslidzhennya oriyentuvanoi diyal'nosti uchniv iz zatrimkoyu psikhologichnogo rozvitku // Defektologiya № 2. – 1999 r.
9. Kots' M.O. Metodichni zasadi orhanizatsiyi proforientatsiynoyi roboti u navchal'no-reabilitatsiynomu tsentri // Psikhologo-pedagogichne ta medichne zabezpechennya sotsializatsiyi ditei vrazlivikh katehori. – Luts'k: Prosvita, 2008. – S.263–265.
10. Kravets' N.P. Problemi verbal'noi komunikatsiyi ditei z porushennyam intelektu u protsesi yikh sotsial'noi intehratsiyi // Intehratsiya anomal'noi diti v suchasni sistemi sotsial'nikh vidnosin: M-i nauково-praktichnoyi konferentsiyi / 2–3 listopada 1994 r. / – Kiyiv, 1994. – S. 44–46.
11. Lupa V.A. Osnovy korrektsionnoi pedagogiki: Uchebnoe posobie / V.A. Lupa. – Donetsk: Lebid', 2002. – 327 s.
12. Maksimenko S.D. Rozvitok psikhiki v ontogenezi: [V 2 t.]. – K.: Forum, 2002. – 319 s.
13. Maksimova N.YU. Osnovi dityachoyi patopsikhologiyi / N.YU. Maksimova, K.L. Milyutina, V.M. Piskun. – K.: Perun, 1996. – 461 s.
14. Matveeva M. P., Mironova S. P. Korektsiina robota vsistemi osviti ditei z vadami rozumovoho rozvitku. Navchal'no-metodichni posibnik / M.P. Matveeva, S.P. Mironova. – Kam'yanets'-Podil'ski: K-PDU, 2005. – 164 s
15. Profkonsul'tatsiina robota zi starshoklasnikami / Pid red. B.O. Fedorishina. – K.: Rad. SHkola, 1980. – 160 s.
16. Rubinshtein S.YA. Psikhologiya umstvenno ot staloho shkol'nika / S.YA. Rubinshtein. – M.: Prosveshchenie, 1979. – 191 s.
17. Sin'ov V.M. Ukrayins'ka korektsiina pedagogika ta psikhologiya na shlyakhu intehratsiyi u svitovii naukovii prostir // Pedagogika dukhovnosti: postup u tretye tysyacholittya: Materiali mizhnarodnoyi naukovoyi konferentsiyi. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova 2005. – 199 s. – S. 175-179.
18. Sin'ov V. M. Osnovi defektologiyi: Navchal'ni posibnik / V.M. Sin'ov, H.M. Kobernik. – K.: Vishcha shkola, 1994. – 143 s
19. Sotsial'ni ta psikhologichni potrebi ditei, yakii vikhovuyut'sya v internatnikh zakladakh: znannya, stavlennya, povedinka, praktika diyal'nosti. Rezul'tati doslidzhennya sered fakhivtsiv sotsial'noi sferi ta ditei-vikhovantsiv internatnikh zakladiv. – K.: Kompaniya Lik, 2006. – 341 s.

Лебедь С.В., Черепенько И.М. Профессионально-трудовое обучение как компенсаторный механизм социализации детей с интеллектуальными нарушениями

В статье раскрывается проблематика экспериментального исследования компенсаторных возможностей учеников с интеллектуальными нарушениями в процессе социализации в контексте профессионально-трудового обучения. Проведен анализ особенностей влияния профессионально-трудового обучения на компенсаторные возможности и социализации лиц с интеллектуальными нарушениями. Экспериментально доказано, что существует влияние профессионально-трудового обучения на индивидуально-психологические характеристики учеников с диагнозом «Легкая умственная отсталость». Обоснована перспективность и необходимость дальнейшего научного исследования влияния профессионально-трудового обучения на изменения индивидуально-психологических характеристик лиц с интеллектуальными нарушениями и формирования на фоне этого феномена совокупности устойчивых характеристик лиц с интеллектуальными нарушениями,

которые обеспечивают компенсаторные возможности ребенка при социализации.

Ключевые слова: социализация, лица с интеллектуальными нарушениями, профессионально-трудовое обучение, компенсация, социально-психолого-педагогическое сопровождение.

Lebid S.V., Cherepenko I.M. Vocational-labour education as a compensatory mechanism for the socialization of children with intellectual disabilities

The article deals with the problems of an experimental study of compensatory abilities of pupils with intellectual disabilities in the process of socialization in the context of professional and labor training. The analysis of features of influence of professional and labor training on compensatory opportunities and socialization of persons with intellectual violations is carried out. Experimentally proved that there is an influence of professional and labor training on individual and psychological characteristics of pupils with the diagnosis «Easy intellectual backwardness». Reasonable perspective and necessity of further scientific research of influence of professionally-labour studies on the changes of individual-psychological characteristics of persons with intellectual disabilities and forming on the background of this phenomenon collectively stable characteristics of individuals with intellectual disabilities that provide compensatory abilities of the child in socialization.

Keywords: socialization, individuals with intellectual disabilities, vocational training, compensation, social, psychological and educational support.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015 р.

Статтю прийнято до друку 15.09. 2015 р.

Рецензент: д. пед. н., проф. Гладуш В.А.

УДК 376 – 056.36 – 053.2

Лисовская Т.В.

К ВОПРОСУ О НОВОМ ФУНКЦИОНАЛЬНОМ ПОНЯТИИ «ЛИЦА С ВЫРАЖЕННЫМИ ПСИХОФИЗИЧЕСКИМИ НАРУШЕНИЯМИ»

У статті формулюється нове функціональне поняття «особи з вираженими психофізичними порушеннями», яке доповнює і розширює наявне, психолого-медико-педагогічна. Аналізуються міжнародні та національні (білоруські) законодавчі акти і документи, що гарантують право на освіту і працю особам з інвалідністю. Змінюються погляди на поняття «інвалідність», яке розглядається, виходячи не тільки з наявності органічних порушень, їх кількості та характеру, але також зі способу функціонування і ступеня самостійності. Освіта осіб з вираженими психофізичними порушеннями розглядається не через систему знань, вміння і навичок, а через систему життєвих компетенцій. Даються визначення поняттям: життєві компетенції, соціальний досвід, життєздатна особистість. Пропонується типологічна класифікація осіб з вираженими психофізичними порушеннями за ступенем їх самостійності, яка в майбутньому може бути використана при визначенні виду побутової зайнятості, а для деяких, можливо, і трудової діяльності.

Ключові слова: особи з вираженими психофізичними порушеннями, інвалідність, безперервна освіта, активність, участь, життєздатна особистість, життєві компетенції, соціальний досвід.

Введение. На разных этапах своего развития человечество по-разному относилось к людям, имеющим какие-либо нарушения. Отношение это определялось многими факторами: уровень развития производственных сил, система экономики, политическая направленность, нравственные и религиозные убеждения общества. Длительный исторический период изоляционистской политики по отношению к людям с инвалидностью, формирование патерналистского и благотворительного отношения также формирует труднопреодолимые стереотипы в общественном сознании, порождающие дискриминацию и приводящие к маргинализации [8].

Люди с выраженными психофизическими нарушениями, несомненно, относятся к лицам с инвалидностью. Речь идет о лицах с умеренной и тяжелой интеллектуальной недостаточностью (умственной отсталостью).

В Конвенции Организации Объединенных Наций по правам инвалидам от 3 мая 2008 г. записано следующее: «Государства-участники договора принимают ... меры..., чтобы обеспечить людям с инвалидностью наивысшую степень независимости, всеобъемлющие физические, духовные, социальные и профессиональные навыки, полное вовлечение во все сферы жизни и полное участие во всех сферах жизни». О том, что «инвалидность» – это социальное явление, определяется и в Положении Конвенции о правах инвалидов, возникающее вследствие «взаимодействия, которое